

BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİĞİ ÜZERİNE ANILAR

YAZI: A. Fuat KALYONCU
fuattoraks@gmail.com

1989'da Allerji yan dalı eğitimi için gittiğim Uppsala'da İsvেççeyi poliklinikte hasta muayenesi yapacak kadar öğrendikten sonra, hangi konuda araştırma yapabileceğimi düşünmeye başladım. Hacettepe Gögüs Hastalıkları geleneği gereği, hocamız İzzettin Barış'tan aldığımız eğitimle hep toplumsal bazı araştırmalara ilgi duydum ve hâlâ duyuyorum. Ülkemizin birçok yerinde yaptığımız araştırmalara asistanlığımdan beri severek katılmışımdır. Uppsala esasen bir öğrenci ve göçmen şehriydi. Hem göğüs hem de allerji polikliniğine sadece İsvেçliler değil bu yabancılar da gelmekteydi. Arşivde kısa bir inceleme ile birçok yabancıların tıbbi geçmişlerine ilişkin bilgi olduğunu gördüm. Oradaki hocam Doç. Dr. Gunnemar Stalenheim ile görüşerek dünyanın farklı bölgelerinden gelen bu kişilerin ve İsvেçlilerin allerjik durumlarının mukayesesi, göçmenlerin İsvেç'te kalma süreleri ile değişim gösterip göstermediklerini araştırmaya karar verdik. Stalenheim, bu bir retrospektif (geriye dönük) arşiv taraması olacağı için, etik bir sorun olmayacağını söyledi. Ben de aşına olduğum bir konu olmadığımdan, etik kavramı üzerinde durmadım bile.

Önerim o zaman için orijinal ve araştırılmamış bir konuydu; halen de çok araştırıldığını söyleyemem. Gerçekten de Güney Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğulu göçmenlerin bazı allerjik

parametreleri, ilk geldikleri dönemde İsvেçlilerden anlamlı derecede farklıydı. Zaman geçtikçe hem total IgE düzeyleri azalıyor hem de deri prick testi ile gösterilen allerjen duyarlılıkları yerelleşiyor, İsvেç'te geçen süre ile doğru orantılı olmak üzere, aynen yerli İsvেçlilere benziyorlardı. Yani çevre koşulları ve yaşam şartları insanın bağışıklık sistemi üzerine yeni bir ayar yapmaktaydı. Bu sonuçları Danimarka Arhus'taki Kuzey ülkeleri (Nordic) Alerji Kongresi'nde bildiri olarak sundum (daha sonra Avrupa Allerji ve Klinik İmmünoloji Akademisi'nin resmi yayın organı olan Allergy dergisinde makale olarak da yayınladım). Bu arada birçok göçmen, öğrenci ve sığınmacı ile de tanışma fırsatı bulmuştum.

İsvেçlilerle göçmenlerin farklarını genel hatlarıyla bulup gösterdikten sonra bana göre sıra, oradaki Türklerin durumunu saptamaya gelmişti. Avrupa'da yaşayan hemşerilerimin bu özellikleri daha önce hiç araştırılmamıştı. Daha doğrusu hiçbir göçmen topluluğu ile ilgili böyle ayrıntılı bir bilgi yoktu. Oradaki dostlarımın yardımıyla Stockholm'daki Türk-İsvেç Dostluk Derneği'ne (Svensk Turkiska Sällskapet-STTS) ulaştım. Büyükelçimiz Sayın Erdil K. Akay'ın da desteğiyle, araştırmayı yapabilecek kadar, yani bir kaç yüz Türk göçmene ulaşabilecektim. İlk düşüncem her yıl

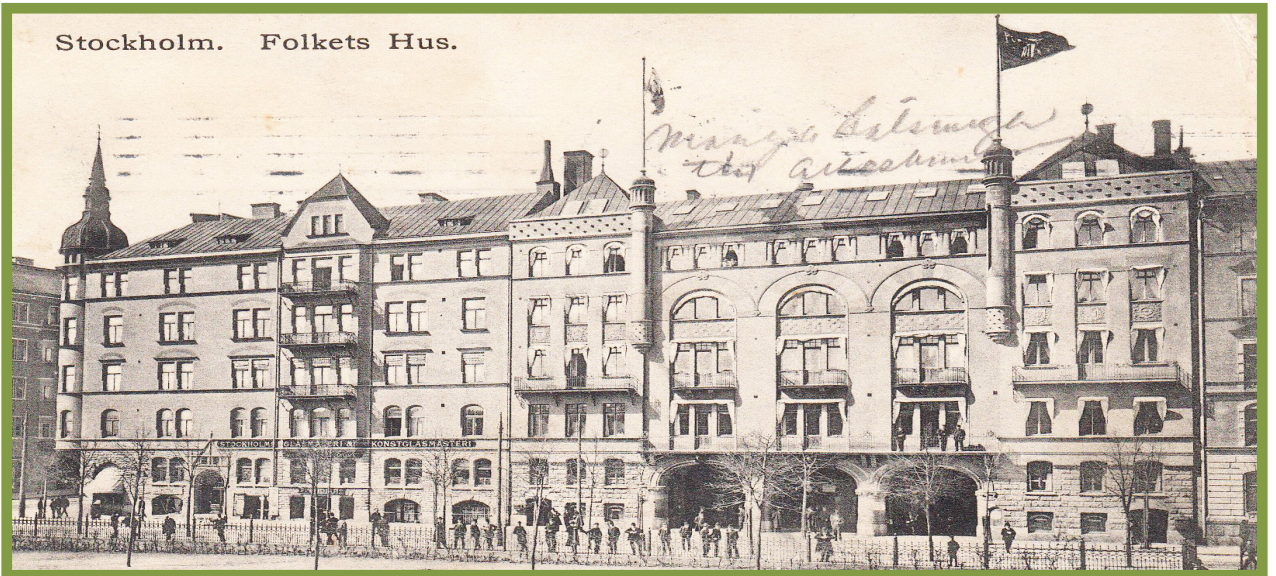
19 Mayıs'ta Stockholm'da düzenlenen ve sadece bizimkilerin katıldığı gününbirlik bir deniz gezisinde, gemide herkesin muayene ve tetkiklerini yapmaktı. Malum, ilim ve bilim, tetkikle olur. Biz birkaç kişilik bir ekip ile gemideki herkesi kontrol eder, testlerini yapar, kanlarını alırdık. Bizim insanımız zaten bu tür etkinliklere katılmayı sever. Gemi, sabah Stockholm limanından Baltık Denizine doğru açılacak, Helsinki istikametinde doğuya doğru gidip gece de geri gelecekti. 19 Mayıs zaten havanın en güzel olduğu zamanlardı. Bu fikrimi Dr. Stalenheim'e açınca bana hiç düşünmediğim, ama burada yapmak zorunda olduğum aşamaları anlattı. Bir kere bu prospektif (ileriye dönük) ve insan üzerinde yapılacak bir araştırma idi ve İsveç'te bu türden araştırmalar için Üniversite Etik Komitesinden izin alınmalıydı!

İtiraf edeyim başlangıçta bu etik kelimesi beni biraz rahatsız da etti. Ayrıca Helsinki İnsan Hakları Bildirgesine uyacağım konusunda bir belge de imzalayacaktım. Türkiye ve dünyanın birçok ülkesinde, o dönemde henüz bu tür zorunluluklar yoktu. Hem biz ülkemizde 12 Eylül döneminin gri ortamından yeni yeni çıkıyorduk. Ülkemde insan hakları, Helsinki Bildirgesi gibi kavramlar suç teşkil ediyordu ve bu kavramları savunan kişi(ler), bununla ilgili bildirilere imza atan aydınlar ve Barış Derneği gibi dernekler yargıla-

nıyordu. Ama demek burada şartlar böyleydi ve ben de buna uymak zorundaydım. Stalenheim devam etti; araştırmaya katılan herkesten imzalı onam belgesi alacaktım, onlara bir enjeksiyon iğnesinin dahi canını acıtabileceğini bildirecektim. Hayret bir şey, bunlar insanları caydırmak için her şeyi yapıyorlardı. Sonra geminin şirketinden izin almak ve gemi uluslararası sulara çıkacağı için yine bir sürü yerlerden izin almak gerektiğini söyleyince, ben bu planı iptal ettim. En iyisi, acele etmeden, etik komite izini ve maddi destek sağladıktan sonra Stockholm'de bir yere herkesi çağırıp muayene ve tetkikleri yapmaktı.

İsveç araştırma kurallarını mecburen kabul ettikten sonra, araştırmamı başlattım. Ben önce Türk-İsveç Dostluk Derneği üyesi herkese bir mektupla araştırma daveti ve bir anket formu gönderdim. İlk muayeneyi 7 Mayıs 1990 günü Stockholm'de Türk Büyükelçiliğinde yaptık, 62 kişiyi muayene ettik, testlerini yaptık. Oraya hocam Stalenheim, Şili'li doktor arkadaşım Oscar Caro ve iki hemşiremiz Gunilla ve Gun-Marie ile gittik. Talep düşündüğümün üzerindeydi. Ancak tüm araştırmayı elçilik binasında yapamazdım ve belki de bazı kişiler elçilik binasına gelmek istemeyebilirdi (bazı siyasi mülteciler zorunlu olmadıkça elçiliğe gelmiyordu). Bu nedenle Stockholm Halkevinde (Folketshus) iki ayrı ta-

rihte birer günlük ofis kiralayarak, herkesi oraya davet ettim. Masraflar birikmeye başlamıştı, ancak henüz bir yerden maddi destek bulamamıştık. Ama Stalenheim bu konuda rahat görünüyordu. Sonunda yine hocalarım sayesinde, aradığım desteği Bror Hjerpstedt Araştırma Vakfı'ndan buldum. Ağustos 1990'da Sundsvallsposten Gazetesi "Guldregn över astma-forskning" (Astım araştırmalarına altın yağmuru) başlıklı haberinde Hjerpstedt Vakfının direktörü 90 yaşındaki Bayan Helga Hjerpstedt'in, Prof. Dr. Gunnar Boman ve Doç. Dr. Gunnemar Stalenheim ile beraber resimlerini de yayınlayarak, 175.000 SEK araştırma desteği dağıtıldığını yayınlıyordu. Vakfa benimle birlikte farklı projeler için başvuran Per Venge, Lars Lagerstrand, Mary Kampe, Lena Hakansson ve Merja Herala da araştırma desteği almışlardı. Bu beni İsveç'te en çok sevindiren olaylardan biriydi. Biriken Uppsala-Stockholm seyahat giderleri, iki hemşire ve benimle birlikte hocam Stalenheim'in masrafları, Folketshus'da oda kirası, posta, telefon ve tüm tetkik giderlerini buradan karşıladık. Aldığımız destek iyi bir meblağdı ve ben bu araştırma projesinden artakalan para ile hayatımdaki ilk bilgisayarımı alacaktım. O dönemdeki en iyi bilgisayar yani bir "Mac Classic"... O da araştırma verilerimi hazırlamamı ve yazmamı kolaylaştıracaktı. Nasıl sevindiğimi anlatamam; öyle ki dönüşte dahi eşim uçakta kızımızı taşı-

ken, ben kucağımda bu bilgisayar ile geliyordum.

Araştırma muayeneleri oldukça sıcak bir ortamda geçiyordu. Hemşerilerimiz doğrusu memnuniyetle geliyorlar, bazıları da evde yaptığı yemeklerden getiriyordu. İlk gün büyükelçimiz tüm ekibi konutunda bir öğlen yemeğine davet ettiğinde, gurur duyduğumu hissetmişim. Erdil bey ve eşi, son derece görgülü ve nazik insanlardı, bizi en üst düzeyde ağırladılar. Sonuçta orada yaşayan Türklerdeki astım ve allerji hastalıkları sıklığı ve allerjik durumlarıyla

ilişkili birçok bilgi ortaya çıkmıştı. Bunu da Avrupa Allerji ve Klinik İmmünoloji Kongresi'nde bildiri olarak sunacak ve yine bir araştırma makalesi olarak yayımlayacaktım. Bu konu artık benim "Allerji uzmanlık tezim" olmuştu.

Büyükelçilikteki muayene günümüzde, bir ara elçi beyin eşinin bir ricasını unutamıyorum. Bizim geldiğimizi duyan (demek ki onların dostları) Yunan elçisinin hanımı, oraya bir reçete yazdırmak için gelmişti. İsveç sisteminde eczaneden reçetesiz ilaç almak hiç de kolay değildi, sıradan doktor

muayenesi de bekleme gerektiriyordu. Şimdi yılların ötesinden biraz geri çekilip de baktığımda, İsveç'e gitmeden de çok kaliteli araştırmalar yapıyorduk, çok da iyi dergilerde yayınlıyorduk. Ancak demek ki bu araştırmalara uluslararası bir standartizasyon gerekiyordu.

Yılların içinde bizim ülkemize de bu etik kurallar geldi, şimdi yıllardır bizler de her araştırmamıza etik komite onayı alıyoruz. Ayrıca artık eczanelerden reçetesiz ilaç satışı da kalkmadı ama epeyce azaldı.

A. FUAT KALYONCU KİMDİR ?

Ankara Gazi Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Ana Bilim Dalı'nda uzmanlık eğitimi tamamladı. 1990 ve 1991 yıllarında İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde allerji hastalıkları uzmanlık eğitimi aldı.

Astım ve erişkin allerji hastalıklarının ülkemizdeki dağılımı ile ağrı kesici ilaç allerjisi özel ilgi alanlarıdır.

Türk Toraks Derneği başkanlığı yapmıştır. Halen Merkez Yönetim Kurulu üyesidir.